

РОЛЬ ПОЗАКЛАСНОЇ ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ФОРМУВАННІ
МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВTHE ROLE OF EXTRACURRICULAR EDUCATIONAL WORK
IN FORMING OF JUNIOR PUPILS MORAL VALUES

У статті на основі аналізу філософської та психолого-педагогічної літератури розкривається сутність поняття «позакласна робота». Проаналізовано роль і значення позакласної виховної роботи у формуванні моральних цінностей молодших школярів. Визначено місце позакласної виховної роботи в шкільному житті. Розглянуто особливості, завдання, умови та форми організації позакласної роботи в початковій школі. Досліджено вплив зацікавленості учнів молодших класів і вчителів на ефективність позакласної виховної роботи.

Ключові слова: виховний процес, молодші школярі, моральне виховання, моральні цінності, позакласна робота, початкова школа.

В статье на основе анализа философской и психолого-педагогической литературы раскрывается сущность понятия «внеклассная работа». Проанализированы роль и значение внеклассной воспитательной работы в формировании нравственных ценностей младших школьников. Определено место внеклассной воспитательной работы в школьной жизни. Рассмотрены особенности, задачи, условия и формы орга-

низации внеклассной работы в начальной школе. Исследовано влияние заинтересованности учеников младших классов и учителей на эффективность внеклассной воспитательной работы.

Ключевые слова: воспитательный процесс, младшие школьники, нравственное воспитание, моральные ценности, внеклассная работа, начальная школа.

In the article on the basis of the analysis of philosophical and psychological and pedagogical literature reveals the essence of the concept of "extra-curricular work". The role and importance of extracurricular educational work in the formation of moral values of junior pupils is analyzed. The place of extracurricular educational work in school life is determined. Features, tasks, conditions and forms of organization of extracurricular work in elementary school are considered. The influence of the interest of junior pupils and teachers on the effectiveness of extracurricular educational work is explored.

Key words: educational process, junior schoolchildren, moral education, moral values, extracurricular activities, elementary school.

УДК 373.3.015.31:17.022.1

Поліщук О.П.,

аспірант кафедри теорії і методики виховання

Рівненського державного гуманітарного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

У Законі України «Про освіту» [2] підкреслюється, що важливе місце у системі навчально-виховної діяльності вчителя займає позакласна виховна робота. У Концепції позакласної виховної роботи зазначено, що нове педагогічне мислення повинно базуватися на принципово новому ставленні до учнів. На чільне місце виховного процесу висувається не прямий вплив, що часто призводить до адміністрування, а взаємодія, співробітництво учасників навчально-виховного процесу [4]. Вчитель початкових класів має побудувати позакласну роботу цікаво, дібрати такий зміст і методи роботи, щоб задовольнити потреби кожної дитини в активності, самодіяльності, у спілкуванні з однолітками, що базується на ідеях моралі, гуманізму, оновлення, демократії.

З огляду на це актуальним є пошук і розробка нових змісту, форм і методів виховання у позакласній роботі початкової школи, які б сприяли удосконаленню виховного процесу в школі. Це можливо завдяки створенню морально-психологічного клімату поваги до знань, поєднанню завдань, вирішуваних школою, з потребами довілля, підбору раціонального змісту виховання відповідно до мети і рівня вихованості колективу, використання різноманітних форм і методів виховного впливу, які б спонукали молодших школярів до високого прояву активності, ініціативи й самостійності.

Завдання загальноосвітньої школи полягає в тому, щоб не тільки збагатити пам'ять учнів знаннями, а й постійно формувати глибокі та стійкі пізнавальні інтереси. Свої завдання школа може вирішувати успішніше, якщо більше в початково-виховній роботі будуть враховуватися індивідуальні особливості, нахили та пізнавальні інтереси дітей до певного виду діяльності. Їх напрямки і зміст залежать не тільки від успішного навчання в школі, але й від гармонійного розвитку особистості. Шкільна програма, хоч би як вона відповідала потребам часу, не може дати повного обсягу знань, не встигає за новими науковими відкриттями. Заповнити цю прогалину покликана система різноманітної за змістом і формою позакласної роботи. Позакласна робота є також необхідною ланкою і в єдиній системі виховання школярів. У позаурочний час продовжується цілеспрямована робота з морального і розумового виховання школярів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

До проблеми організації позакласної виховної діяльності молодших школярів зверталися у своїх працях Ю. Бабанський, О. Голік, Т. Дем'янюк, Н. Кудикіна, Г. Майборода, К. Слесик, В. Сухомлинський, Т. Сущенко, Т. Чубенко, К. Ушинський та інші. Вирішенням проблеми виховання учнів у процесі позакласної роботи займалися П. Блонський, А. Макаренко, С. Русова, М. Стельмахович, С. Шацький, М. Фіцула, М. Євтух та інші

науковці-педагоги, а також відомі психологи і філософи І. Бех, І. Зязюн, О. Катарський, Г. Костюк, В. Шинкарук та інші. Науковцями проведено низку досліджень, у яких висвітлюються проблеми формування окремих навичок, умінь та потреб школярів в умовах позакласної виховної роботи (Т. Гуменникова, Г. Іваниця, О. Коркішко, О. Матвієнко, Ж. Петрочко, Н. Пташнік, С. Свириденко, К. Слесик, Г. Ясякевич та інші).

Теоретичні основи виховання у школярів моральних якостей, з'ясування їх суті й умов формування висвітлені у працях І. Бека, Л. Божович, О. Киричука, Г. Костюка, О. Скрипченка та інших. Моральному вихованню учнів у позакласній роботі значну увагу приділяли О. Богданова, Л. Канишевська, В. Коротеєва, Л. Нестеренко, Я. Романова, Л. Руднева, Н. Трофимова, М. Юр'єва та інші. Ними досліджені та експериментально перевірені об'єктивні та суб'єктивні стимули розвитку почуттів і моральних уявлень учнів початкових класів у процесі позакласної роботи.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак залишаються недостатньо вивченими та обґрунтованими сучасні соціально-педагогічні умови ефективності роботи закладів освіти щодо морального виховання молодших школярів у позакласній виховній роботі. Бракує сучасних науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення форм і методів педагогічної діяльності. Не проаналізована вченими роль позакласної роботи та її вплив на моральне виховання сучасних молодших школярів.

Мета статті – проаналізувати сутність позакласної виховної роботи та визначити її роль у формуванні моральних цінностей молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Головне завдання навчального закладу – формувати глибокі та міцні знання основ наук у підростаючого покоління, виробляти навички і вміння застосовувати їх на практиці, адже школа – це життєвий простір учнів, де вони не просто готуються до життя, а й живуть. За умов швидких змін в усіх сферах життя для учнів, окрім занять на уроках, для їх нормальної життєдіяльності потрібні нові соціальні враження і переживання, нове позаурочне життя, нові можливості самовираження, сприятливий для гармонійного розвитку психологічний комфорт. У розв'язанні зазначених завдань величезну роль має відігравати позакласна робота. Утвердившись як повноцінна ланка в ланцюгу безперервного виховного процесу, вона надає дітям широкі і нетрадиційні можливості для покращення психологічного здоров'я, для самовираження, знімаючи щоденні напруження заформалізованого шкільного життя.

Позакласна робота – це складова частина навчально-виховної роботи школи, яка є однією з форм організації дозвілля учнів, а також сукуп-

ністю різних видів діяльності, що володіє широкими можливостями позитивної дії на учнів, є самостійною сферою навчально-виховної роботи вчителя, яка здійснюється у взаємозв'язку з роботою на уроці. Це система занять, заходів і організованого навчання учнів, яка проводиться в школах і поза ними під керівництвом учителів, громадськості, органів учнівського самоврядування.

Роль і значення позакласної виховної роботи у всебічному розвитку особистості посилюється тим, що вона сприяє вихованню не лише духовності і моральності, задоволенню різнобічних інтересів, а й стимулює розвиток творчої обдарованості й індивідуальності, залучає дитину до загальнолюдської гуманітарної культури. Позакласна робота, будучи не обов'язковою, природно добуває незаповнені проміжки соціального становлення особистості. Свобода і можливість вибору улюблених занять у позашкільний час добре впливає на молодших школярів. Організація діяльності дітей у формі дозвілля сприяє вільному спілкуванню у середовищі ровесників, з якими дитина вважає себе найтісніше пов'язаною, авторитет яких для неї безперечний. Водночас переживання успіху викликає позитивне ставлення до творчої діяльності, сприяє набуттю певного життєвого досвіду, навичок самостійної діяльності і поведінки, тобто поступово здійснюється становлення тих властивостей і якостей, які є складниками творчої особистості. Позакласна виховна робота визначається як найскладніша і найменш керована частина всієї педагогічної системи і характеризується безліччю регульованих і нерегульованих впливів на особистість дитини. Ефективність виховної роботи досягається не завдяки збільшенню кількості обов'язкових позакласних заходів, а шляхом підвищення її якості.

У всебічному розвитку особистості роль позаурочної діяльності неоціненна, бо надзвичайно широким є її освітній, розвивальний та виховний потенціал. Освітня функція позаурочної діяльності полягає у тому, що навіть у замаскованій формі, поглиблюючи знання з основ наук, вона невимушено стимулює формування пізнавальних потреб школярів. Пошук істини у явищах навколишньої дійсності спрямовує дитину до постійного самовдосконалення, а прагнення якнайшвидше проявити свої здібності і вміння через призму різних видів діяльності – до самореалізації у правильно скерованій позаурочній роботі. У такий спосіб розкриваються всі резерви дитячої душі, її здібності і таланти. Немає сумніву в тому, що у позаурочній діяльності істотно змінюється позиція учнів, у них виробляється наполегливість, допитливість, забезпечується засвоєння нових знань, формування практичних умінь і навичок, які розширюють і поглиблюють світогляд школяра.

У процесі позакласної діяльності розвиваються і формуються моральні цінності, така важлива якість особистості, як відповідальність, яка стає мотивом діяльності, керуючою ланкою у разі вибору. Школяр вчиться відповідати не тільки за свою поведінку, а й за свої вчинки, думки. Позакласна діяльність забезпечує можливість вільного морального вибору. Зокрема, І. Бех зазначає: «Тільки добровільно приймаючи рішення, здійснюючи моральний вибір, дитина порівнює певні поведінкові варіанти, вчиться позбавлятися своєї егоцентричної точки зору і ставати на позицію інших людей» [1].

Позакласні заняття допомагають створити в школі атмосферу багатого духовного життя, сприяють розвитку пізнавальних інтересів, потреб і практичних умінь. Заняття в гуртках і клубах, екскурсії, конкурси і вікторини, завдання з позакласного читання, практичні роботи пробуджують у школярів допитливий інтерес до знань, до життя і праці. Під час позакласної виховної роботи створюються можливості для виховання у дітей моральних принципів, для виховання патріотизму, чесності, для засвоєння правил культурної поведінки.

Позакласна робота є організованою на добровільних засадах діяльністю учнів, спрямованою на розширення й поглиблення їхніх знань, умінь і навичок, розвиток самостійності, творчих здібностей, інтересу до навчання в позаурочний час, базується на вподобаннях і бажанні дітей та повинна бути цікавою для учнів, задовольняти їхні потреби, запити тощо. Основна особливість позакласної роботи полягає в тому, що зміст її виходить за межі шкільної програми [7]. Позакласна робота сприяє розвитку мислення молодших школярів, виховує повагу до праці та почуття відповідальності за доручену справу, сприяє дисциплінованості, ініціативності та творчості. Найголовнішою умовою організації позакласної роботи є керівна роль учителя. Завдання вчителя полягає в тому, щоб сформулювати в дітей стійкий інтерес до захоплення різноманітними видами діяльності. Щоб зацікавити молодших школярів, учитель повинен бути підготовлений до означеного виду діяльності [5]. М. Фіцула визначає позакласну роботу як різноманітну освітню і виховну діяльність, що спрямована на задоволення інтересів і запитів дітей, її організовує з учнями в позаурочний час колектив школи [6, с. 341].

Виокремлюють такі форми позакласної роботи: індивідуальна, групова, масова [3, с. 97].

Під час організації індивідуальної позакласної роботи класовод, враховуючи інтереси молодших школярів, спочатку планує індивідуальні завдання для окремих учнів, надалі об'єднує їх у тимчасові групи відповідно до виявлених інтересів.

Основою організації всіх позакласних заходів є гурткова робота, яка поєднує індивіду-

альну творчість кожного учня з колективною. Її слід організовувати з метою виховання почуття моральності, колективізму й відповідальності за доручену справу і проводити за чіткою програмою, розробленою вчителем.

До масових позакласних занять належать ранки, виставки робіт учнів, туристичні походи тощо. Означені форми роботи проводяться відповідно до типових програм для загальноосвітніх шкіл, а також за програмами, розробленими окремими педагогами.

Позакласна робота формує додаткові знання, вміння й навички в дітей, забезпечує їх інтелектуальний, моральний, духовний та фізичний розвиток, готує до активної професійної та громадської діяльності, створює умови розвитку та організації змістовного дозвілля, відповідного до інтересів, здібностей, талантів, обдарувань і стану здоров'я дітей молодшого шкільного віку. Для успішності організації позакласної роботи їй слід систематично планувати з огляду на передбачувані результати виховного впливу. Це дозволяє керувати процесом виховання, координувати всі виховні впливи, поглиблювати й розширювати їхні цілі та завдання.

Висновки. Важлива роль у вихованні молодших школярів, розширенні і поглибленні їхніх знань, формуванні та розвитку моральних цінностей належить позакласній роботі. Позакласний виховний педагогічний процес не можна ототожнювати з навчальним. Перед ним не ставиться завдання опрацювати державний стандарт загальної освіти. Його логічно розглядати в контексті соціальної комунікації і як процес соціально-педагогічної взаємодії, в якій найважливішу роль відіграють феномени емпатії, атракції, рефлексивної саморегуляції тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: науково-метод. посібник. Київ: ІЗМН, 1998. 204 с.
2. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T172145.html.
3. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання: навч. посіб. Київ: Вища школа, 1997. 304 с.
4. Гончаренко С.У., Новоселецький В.Ф., Оржехівська В.М., Поставий В.Г., Хлебникова Л.О., Чорна К.І. Концепція позакласної виховної роботи загальноосвітньої школи. Рідна школа. 1991. № 6. С. 48–55.
5. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: навч. посіб. 5-те вид., перероб. і доп. Київ: Білоцерківська книжк. ф-ка, 2007. 656 с.
6. Фіцула М.М. Педагогіка: навч. посіб. для студ. вищих пед. закладів освіти. Київ: Альма-Матер, 2000. 544 с.
7. Хмель В. Позакласна виховна робота на основі життєдіяльності об'єднання-гри. Початкова школа. 2004. № 12. С. 39–40.